

Beeldspraak en een andere manier van denken

De tekst van bladzijde 192-195 uit “Het hart van Boeddha’s leer” van Thich Nhat Hanh gaat over de dharma-rede die de Boeddha hield voor zijn zoon Rahula. Die ontving zijn wijding en opleiding van Shariputra en jaren later haalt Shariputra deze leerrede aan.

“U vertelde hem over de aard van aarde, water, vuur en lucht na te denken om de deugden liefde, mededogen, vreugde en gelijkmoedigheid te kunnen voeden en ontwikkelen.” En vervolgens gaat hij daarna op die oefening en zijn eigen ervaren daar mee verder.

Tijdens het bestuderen van deze tekst realiseerde ik mij hoe vanzelfsprekend het geworden is om mee te gaan met en te accepteren dat voortdurend met metaforen gewerkt wordt in de boeddhistische en taoistische lectuur. Dat is voor mij wel eens anders geweest.

Ik herinner mij de teksten van Bodhidharma in de vertaling van Red Pine.¹

Met name de vierde tekst “de Doorbraak”, vormgegeven op de klassiek manier van vraag van de leerling en uitgebreid antwoord van de leraar, gaat de tekst vrij wel geheel in de vorm van metaforen. Ik heb de eerste keer die tekst ook niet uitgelezen maar terzijde gelegd.

Maar ik heb dat in de loop van de tijd wel geleerd en ben er mee vertrouwd geraakt. Wat de omslag in gang heeft gezet is een korte tekst uit: “Een (nieuwe) geschiedenis van de filosofie” van Jan Bor² bladzijde 80 over “Proces denken”.

Een kort artikel van vier bladzijden, maar het geeft exact aan wat het verschil is tussen het wereldbeeld en het daaruit voortvloeiende manier van denken tussen het westen en het oosten.

Het westerse denken is gebaseerd op feiten, vaste en statistische waarden en objecten. Wij noemen dat analytisch en logisch, er is een begin en eindsituatie, er zijn zaken die primair en blijvend zijn. Er is een kern, een ziel. Wij denken daarom graag in tegenstellingen, begin en einde, hard en zacht, aanwezig en afwezig enz.

Het chinese denken gaat uit van processen en gebeurtenissen die veranderen en het denken gaat dus niet uit van een vast patroon. Yu betekent “heeft, er is” en Wu “heeft niet, er is niet” maar dat is geen tegenstelling maar twee toestanden van het zelfde fenomeen of proces. Er is geen kern, geen blijvende ziel, maar een spontaan proces van wording en ononderbroken en substantiële verandering. Het proces is kern en uitgangspunt voor het denken.

Als je dit begrijpt en leert meegaan in deze manier van denken dan worden veel uitspraken, die vroeger wat cryptisch waren juist begrijpelijk en worden helder.

Neem de bekendste metafoer “de weg” wij zien het aangelegde pad of verhard gedeelte met tegels of asfalt, maar in het chinese denken ontstaat iets doordat mensen ergens gaan en het proces van de lopende, bewegende of rijdende mensen maakt de weg.

Of “de andere oever” ik moet dan altijd denken aan doctorandus P, het lied “heen en weer”. Hij begreep exact dat het proces bepalend was.

Zo duidt dus Dao of Zen geen doel, systeem of methode aan, maar simpel het proces van beoefenen, het doen, het praktiseren. En dan krijgen uitspraken als “hij die aarzelt of zoekt is de weg kwijt” een andere betekenis.

Bij Dogen krijgt de uitspraak “zitten is verlichting” nu inhoud omdat in zijn visie zazen de eenheid van beoefening en realisatie is.

1 The Zen Teachings of Bodhidharma, translated by Red Pine, North Point Press ISBN-10: 0-86547-399-4
Nederlandse vertaling door: Robert Hartzema ISBN: 906350-057-2

2 Een nieuwe geschiedenis van de filosofie, Jan Bor, ISBN: 978 90 351 3588 8